

SÄÄKSI SUOMESSA 100 VUOTTA (1890 – 1990)
– historiallinen katsaus ja tutkimuksen aukkoja

Sirpa Rautiainen

Sääksisäätiö 2017

Tuhansien vuosien taustaa

1800-luvun lopulle tultaessa sääksiä (*Pandion haliaetus*) oli lentänyt kesiksi Suomeen kalastamaan ja pesimään etelästä tuhansien vuosien ajan. Linnun nimi *sääksi* ja sen läheiset muunnokset *sääski*, *sääksä*, *sääskä*, *siekso*, *tshiekso*, *sääksihaukka*, *sääskeläinen* ja *sääkseläinen* ovat ikivanhaa suomalais-ugrilaista kieliperua. Nimityksillä on aina kuvattu suurikokoista, kaloja syövää lintua.

Esihistorian aikana linnuilla on ollut monia merkityksiä ihmisten maailmankatsomuksissa. Toki lintuja on hyödynnetty taloudellisesti, mutta joitain lajeja on erityisesti pidetty ihmisten kaltaisina ja tasavertaisina olentoina tai klaanien symboleina. Etenkin vesi- ja muuttolintuihin on liittynyt samankaltaisia symbolisia merkityksiä eri puolilla maailmaa ja eri aikoina - aivan nykyaikaan saakka. Siperialaisten kansojen keskuudessa elää edelleen samanlaisia ajatuksia sielu- ja välittäjälinnuista kuin kivikauden ihmisillä oli. Erään uskomuksen mukaan ihmisen sielu voi palata maan päälle sääksen hahmossa varoittamaan ja suojelemaan eläviä ihmisiä näkymättömiä vaaroja vastaan.

Pohjois-Euroopan kivikautisista haudoista on löydetty lintuja kuvaavia pienoiskeinoja, linnunluuhelmiä ja lintujen siipisulkien luita, joilla vainajia on koristeltu. Sääksen jäänteitä on löytynyt useista Äänisen kuuluisan Olenij ostrovin

kalmiston haudoista noin 8 500 vuotta takaa. Niiden perusteella tutkijat sanovat sääksiin liittyneen maagisia merkityksiä ja sääksen olleen pyhä. Parituhatta vuotta myöhemmin samoilla Äänisen rannoilla kaiverrettiin silokallioihin laulujoutsenen kuvia. Olisiko sääksikansa siirtynyt siinä ajassa länemmäksi ja pohjoisemmaksi? Oliko sääksikansa olemassa? Lisäinformaatiota sääksen ja ihmisen suhteesta lähialueellamme saataisiin ehkä kalmistosta tehtyihin tutkimuksiin perehtymällä.

Suomesta tunnetaan useita kymmeniä sääks(i)-alkuisia järviä, lahtia, mäkiä, niemiä, saaria, saloja ja soita etenkin Hämeestä, Satakunnasta ja Savosta. Paikannimet ovat syntyneet sääksien pesä- tai saalistuspaikkojen perusteella. Sääksikoiraat käyttävät samoja pyyntivesiä vuodesta toiseen ja parhailla paikoilla voi samanaikaisesti olla kalassa useampi lintu. Sääkseä on seurattu ja se on ollut tärkeä lintu uskoakseni etenkin kalastustaitonsa vuoksi.

Vuonna 1340 löytyy asiakirjoista ensimmäinen maininta Hämeen Sääksmäen pitäjästä. Aluetta oli kutsuttu sääksen mukaan jo ns. pakanuudenajalla. Myytin mukaan Sääksmäen kirkon paikalla oli ollut suuri puu latvassaan sääksen pesä ennen kirkon rakentamista. Tarun mukaan puu kaadettiin tai poltettiin ja sääksi lensi pois. Tiedetään, että kristinuskon tultua Suomeen, vanhan uskon harjoittaminen pyrittiin kaikin tavoin kitkemään ihmisten mielistä. Tulkitsen kertomuksen niin, että sääksi on

ollut yhteisön pyhä lintu ja pesäpuun kaadolla uudet vallan pitäjät ovat halunneet saada tietäväksi, että tämä yhteys loppuu. Käytäntöön kuului, että kirkot rakennettiin muinaisuskomme pyhien paikkojen tilalle. Sääksmäen pitäjän historiassa historioitsija Eino Jutikkala pohdiskelee, olisiko Sääksmäki ollut *Sääksen heimon aluetta* ja *muinaisajan metsästävillä sukuyhteisöillä ollut erilaisia, omia toteemieläimiään*, jotka voivat sitten näkyä pitäjien nimissä.

Sääksmäeltä kulki tunnettu metsästäjä-kalastajien eränkäyntireitti Päijänteen itäpuolelle, toinen haara Keski-Suomeen saakka. Päijät-Hämeen Sysmässä on kyliä, joille löytyy varhaiskeskiajalta vastine Sääksmäen kirkon läheisyydestä eli niiden asutuksen alkujuuret ovat Sääksmäen Vanajaveden ympäristössä ennen kristityn ajan alkua. Sääksmäkeläisten eteläiset naapurit, hattulalaiset ja vanajalaiset, ovat kulkeneet Itä-Hämeen erämailleen eteläisempiä reittejä. Löytyisikö sääksmäkeläisten eräteiltä selkeästi enemmän sääkseen viittaavia paikkoja?

Valokuva 1. Sääksi kuin taivaan valtiatar, omassa ylhäisyydessään, pesällään.

Vaikka historiallista dokumenttiaineistoa ei ole olemassa, uskotaan sääksen olleen suomalaisille pyhä lintu. Sääkseä pidetään suomalaisena lintuna, ja se on valittu Kanta-Hämeen maakuntalinnuksi. Sääksi on kuitenkin myös kosmopoliitti ja yksi maailman laajimmalle levinneistä lintulajeista. Olisi kiinnostavaa saada vertailtua eri alkuperäiskansojen suhteita sääkseen. Luonnonkansat yleisesti ottaen ovat pitäneet sääkseä kalastuskumppanina eivätkä vihollisenaan. Esimerkiksi saamelaiden ei tiedetä vihanneen sääkseä, vaikka haukkoja ja kotkia ovatkin vainonneet. Länsimaisen kulttuurin alueella sääksenkin kohtalona on ilmeisesti ollut se, että

petolintuja on pidetty jumalina tai jumalten maanpäällisinä edustajina ennen kristinuskon saapumista.

Henkipatosta uhanalaiseksi lajiksi

Raamatun ensimmäinen suomenkielinen käännös valmistui vuonna 1642. Mooseksen kirjassa sääksi luetaan monien muiden lajien ohella ”inhottavaksi ja kartettavaksi lintulajiksi, jonka iljettävää lihaa ei pidä syödä”. Valistuksen perintönä länsimaissa intouduttiin hyödyn maksimointiin, ja näin tapahtui metsästyksen ja kalastuksenkin suhteen: haukoista ja kotkista alettiin puhua nisäkäspetojen tapaan riistan hävittäjinä ja sääksistä kalavarkaina. Suomen suurruhtinaskunnassa annettiin vuonna 1868 asetus, jossa luonnonvarainen eläimistö jaettiin hyödyllisiin eläimiin, vahinkoeläimiin ja ryöstölintuihin sekä muihin otuksiin.

Vuonna 1892 Suomen Kalastusyhdistys alkoi maksaa tapporahaa kalastukselle haitallisista eläimistä. Kalastusyhdistyksen puheenjohtajana toimi valtion kalastuksentarkastaja. Yhdistys alkoi maksaa tapporahaa saimaannorpista, kalasääskistä, saukoista, kuikista ja kaakkureista. Kahden markan tapporahan saadakseen sääksen molemmat jalat piti toimittaa alueelliselle asiamiehelle tai kalastuksentarkastajalle. Ajanjaksolla 1893 – 1898, siis kuuden vuoden aikana, maksettiin tapporaha 527 sääksestä. Tapporaha oli merkittävä lisäkannustin pyyntiin.

Taulukko 1. Sääksestä maksetut tapporahat (lkm) vuosina 1892 - 1898. Lähde: Suomen Kalastuslehti 10-11/1899

1892	1893	1894	1895	1896	1897	1898
0	22	74	89	165	59	118

Myöhemmin tapporahoja maksoi valtio, mutta ei ole tietoa, kuinka paljon tai kuinka pitkään meillä sääksestä tapporahoja kaiken kaikkiaan maksettiin. Tapporahatiedot ja kokonaispyyntimäärät olisi hyvä saada kootuksi meikäläistenkin sääksien osalta. Saksalaisella kalanviljelylaitoksella sanotaan ammutun vuosina 1880 – 1900 noin parisataa sääkseä vuodessa ja Ala-Saksissa vuonna 1953 kolmelta kalanviljelyaltaalta yhteensä 93 sääkseä. Vuosien 1986 - 87 tehdyn kannan arvioinnin mukaan Länsi-

Saksassa ei sääkseä enää esiintynytkään. Itä-Saksassa arveltiin tuolloin olleen noin 140 ja Suomessa tuhat sääksiparia.

Useissa maissa tapporahojen maksaminen lopetettiin ja petolintujen rauhoitus saatiin aikaan vasta 1960-luvulla. Tällöin kanta oli usein niin pieni, ettei enää ollut mitään pyytää. Suomessa sääksi rauhoitettiin asetuksella ensin väliaikaisesti vuonna 1926, rauhoitusta jatkettiin vuonna 1955 ja lopullisen, virallisen suojelun statuksen pesäpuineen se sai valtiolta vuonna 1962. Rauhoitus käänsi asetelman käänteiseksi: sääksen tappamisesta joutui rangaistukseksi korvaamaan valtiolle sääkselle asetetun arvon (nykyään 1 682 €). Luonnonsuojelurikos eli rauhoitetun eläimen tappaminen jäi kuitenkin useimmiten selvittämättä niin kuin tapahtuu yleensä yhä edelleen.

Valokuva 2. Lain suojaama sääksen pesäpuu –kilpeen on paukuteltu laukauksia.

Vuonna 1985 valtio jälleen noteerasi sääksen, ja se liitettiin silmälläpidettävänä lajina Suomen uhanalaisten lajien luetteloon. Tätä ennen luonnonystävien omaehtoinen suojelutyö oli kuitenkin tuottanut tulosta ja sääksikanta oli jo elpynyt pahasta aallonpohjastaan.

Valokuva 3. Sääksi pitää kuvaajaa silmällä. Sääksestä tuli silmälläpidettävä laji vuonna 1985. Nykyään lajin katsotaan olevan jo elinvoimainen – kiitos suojelutyön.

Tiedot ja arviot sääksen kannan koosta

Sääksestä on tehty kannanarvioita 1850-luvulta saakka. Ilmeisesti kanta oli melko vahva koko maassamme 1800-luvun lopulle saakka. Sen jälkeen tapporahapyyntiin aiheuttama vaino supisti kantaa ja pienimilleen se näyttää laskeneen 1920 – 1930-luvuille tultaessa. Sodan aikana 1940-luvulla kanta elpyi nopeasti, mutta kääntyi laskuun 1950- tai viimeistään 1960-luvulla myrkkynuorkituksen ja tehometsätalouden johdosta.

Jo 1960-luvun alusta alkaen sääksen kannan seuranta on ollut tarkkaa noin 2 000 neliökilometrin suuruisella Hämeen tutkimusalueella. Vuonna 1962 alueella pesi 46

sääksiparia, kymmenen vuotta myöhemmin saman alueen kanta oli pudonnut 37 pariin. Tätä ennen harrastajat olivat jo aloittaneet tekopesien rakentamisen (1966 - 67), koska huomasivat pesintöjen epäonnistuvan. Romahdus sääksien määrässä pysähtyi 1970-luvulla positiivisten tekijöiden yhteistuloksena: vaino sääksen muuttomatkojen varrella väheni, DDT:n käyttö kiellettiin Euroopassa ja ennen kaikkea sääksi hyväksyi sille rakennetut tekopesät. Hämeen tutkimusalueella pesi vuonna 1982 jo 43 sääksiparia, kolmannes niistä tekopesässä. Vuonna 1987 alueella pesi 60 sääksiparia, joista vain neljä paria ei käyttänyt pesintään tekopesää.

Valokuva 4. Juhani Koivu rakentaa yhtä ensimmäisistä sääksen pesälavoista Hattulan sydänmaalla vuonna 1972. Muutamia pesälavoja oli rakennettu jo 1960-luvun puolella. Pesälavan päälle tulee pesäseppele.

Sääksen suojelijat rakensivat tekopesiä 1970- ja 1980-luvuilla aktiivisesti myös muualle Suomeen ja vuonna 1986 yli neljäkymmentä prosenttia sääksistä asui tekopesässä. Tekopesien rakentaminen oli keskitettyä, ohjeistuksen sitä varten sai Helsingin yliopiston eläinmuseon rengastustoimistosta.

Valokuva 5. Vasemman puoleisessa kuvassa Pekka Pouttu nostaa pesäseppelettä puun latvaan pesälavan päälle Anttolan saarella. Oikean puoleisessa kuvassa sama henkilö rengastaa Haukivuoren Laavusjärven sääksen pesäpoikasia. Sääksensuojelijat kävivät rakentamassa Etelä-Savoon pesäverkostoa ajanjaksolla 1986 – 89 noin sadan tekopesän verran. Mikkelin läänin maaoikeuden insinööri Jouko Mättö hankki tätä varten asianmukaiset luvat.

Ajanjaksolla 1971 - 1986 suojelijat järjestivät laajan, valtakunnallisen sääksiprojektin, jonka yhtenä fokuksena oli selvittää koko maan sääksikannan suuruus. Samanlainen projekti aloitettiin Ruotsissa samaan aikaan, mutta siellä se pyöri vain yhden vuoden. Suomessa sen sijaan sääksiprojektiin osallistui runsaasti maallikoita ja rengastajia (227 rengastajaa). He saattoivat ilmoittaa rengastustoimistoon sellaiset sääksen pesäpuut, joista puuttui rauhoitustaulu. Pesille erikseen nimetyt rengastajat

hoitivat pesien tarkastukset. Pesäpaikan tarkastuksen ja poikasten rengastuksen lisäksi rengastajat tekivät havaintoja sääksien saalistusvesistä ja saaliskaloista sekä pesistä löytyneistä kuoriutumattomista munista ja kuolleista poikasista.

Valokuva 6. Pesäkartoituksissa lentokoneet ja helikopterit osoittautuivat erinomaisiksi apuvälineiksi. Kuva on Sodankylän Lokasta 1970-luvun loppupuolella. Lennolla etsittiin merikotkien ja sääksien pesiä. Kuvassa vasemmalta alkaen Pertti Saurola, Torsten Stjernberg, Juhani Koivu, tankkaamassa Ilpo Painilainen ja helikopterin pilotti kyykyssä.

Koko Suomen sääksikannan suuruudeksi saatiin projektissa ”noin tuhat paria, ehkä vähän alle”. Arviossa Lapin ja Oulun pinta-alaltaan laajojen läänien parimäärät olivat ”perusteltuja arvauksia”, muissa lääneissä sääksenpesät olivat paremmin tiedossa.

Sääksitutkimuksen varhaiset vaiheet

Pentti Linkola aloitti 1950-luvun alussa itseoppineena lintuharrastajana tiiviit kenttätutkimukset, joiden tarkasti ajoitettuun kesäohjelmaan kuului yhtenä keskeisenä osana Hämeen tutkimusalueen sääksenpesien etsintä ja poikasten rengastus. Sääksireviirit löytääkseen Linkola sekä havainnoi itse että haastatteli paikallisia asukkaita. Hän teki tätä polkupyörällään parinkymmenen vuoden ajan ja löysi hyvin tutkimusalueensa sääksireviirit, sillä lentokone-etsinnässä 1972 hänen

päätutkimusalueeltaan löytyi vain yksi tuntematon sääksenpesä ja sekin oli samankesäinen ja keskeneräinen.

Valokuva 7. Pentti Linkola sylissään Pälkäneen sydänmaalta, myrskyn kaataman pesäpuun läheisyydestä nälkiintyneenä löytynyt sääksen poikanen. Sen kaksi sisarusta oli rytäkässä kuollut ja emo lähtenyt pesäpaikalta. Poikanen vietiin myöhemmin Linkolan tytärten hoitoon Kuhmoisen Kissakulmalle, josta se lähti omille teilleen myöhään syksyllä. Kuva on otettu Tauno Pietilän torpan portailla Kukkolanjärvellä.

Retkillään Linkola kokosi sääksen pesäpaikkatietojen lisäksi mittavan aineiston sääksen pesimäbiologiasta. Kirjoissaan Linkola arvioi ja arvosteli tehometsätalouden vaikutusta pesimälinnustoomme. Linkola liikkui syvillä metsäalueilla, jonne hänen löytönsä houkuttelivat 1950-luvun alkuvuosista alkaen muitakin lintuharrastajia ”metsäornitologeiksi”. Sääksien tarkkailua ja poikasten rengastusta tehtiin yhteistyössä hämäläisten lintuharrastajien kesken.

Näkymät metsissä huononivat lintujen ja niiden harrastajien näkökulmasta vuosi vuodelta. Touko-kesäkuussa tuhoutui joka vuosi useita sääksenpesintöjä metsänkäsittelyn vuoksi. Syynä oli osittain tietämättömyys pesäpuun sijainnista ja toisaalta metsätoimien ajoitus touko-kesäkuulle juuri sääksien haudonnan ja pesäpoikasten aikaan. Pesäpuun kaatuessa osa sääksistä yritti pesiä uudelleen mm. kolmiomittaustornien lavoilla, voimajohtopylväiden ja muiden ihmisten rakennelmien päällä, joissa pesintä monesti epäonnistui mm. pesän sortumisen ja

häirinnän vuoksi. Sääkset ovat uskollisia valitsemalleen pesäpaikalle, ja molemmat puoliset palaavat keväällä entiselle pesäpaikalleen yrittääkseen taas pesiä.

Valokuva 8. Pesä kolmiotornin päällä.

Petolintuharrastajille nousi todella kova huoli sääksen kohtalosta 1960-luvulla. *Merikotka meni, muuttohaukka myös – sääksikö seuraava?* –pessimismi valtasi luonnonharrastajia. Ensimmäiset tiedot USA:n itärannikon sääksikannan romahduksesta julkaistiin vuonna 1964. Tästä alkoi sääksikantojen seuranta ja myrkkynuormituksen määrittäminen eri puolilla Pohjois-Amerikkaa ja muutamia vuosia myöhemmin Euroopassa. Tutkimustulokset lopulta varmistivat ja täsmensivät aavistukset: DDT, PCB, elohopea ja muut ympäristömyrkyt rikastuivat ja vaikuttivat ravintoketjujen loppupäissä olevien pitkäikäisiin petoihin, kuten esimerkiksi sääkseen ja ihmiseen.

Suomessa tutkittiin kuoriutumattomiksi jääneistä sääksenmunista (486 kpl) DDT- ja PCB-pitoisuudet sekä elohopeakuormitus valtakunnallisen sääksi-projektin (1971 – 1986) puitteissa. Tutkimusten perusteella Suomen sääksien PCB-kuormitus oli suurelta osin kotimaista perua, DDT:n ne saivat elimistöönsä muuton ja

talvehtimisensa aikana. Kuva eurooppalaisten sääksien muutosta ja talvehtimisalueista oli jo selkiytynyt ratkaisevasti ruotsalaisen rengaslöytötutkimuksen johdosta (1977).

Valokuva 9. Värillinen muovirengas ja tavallinen alumiinirengas.

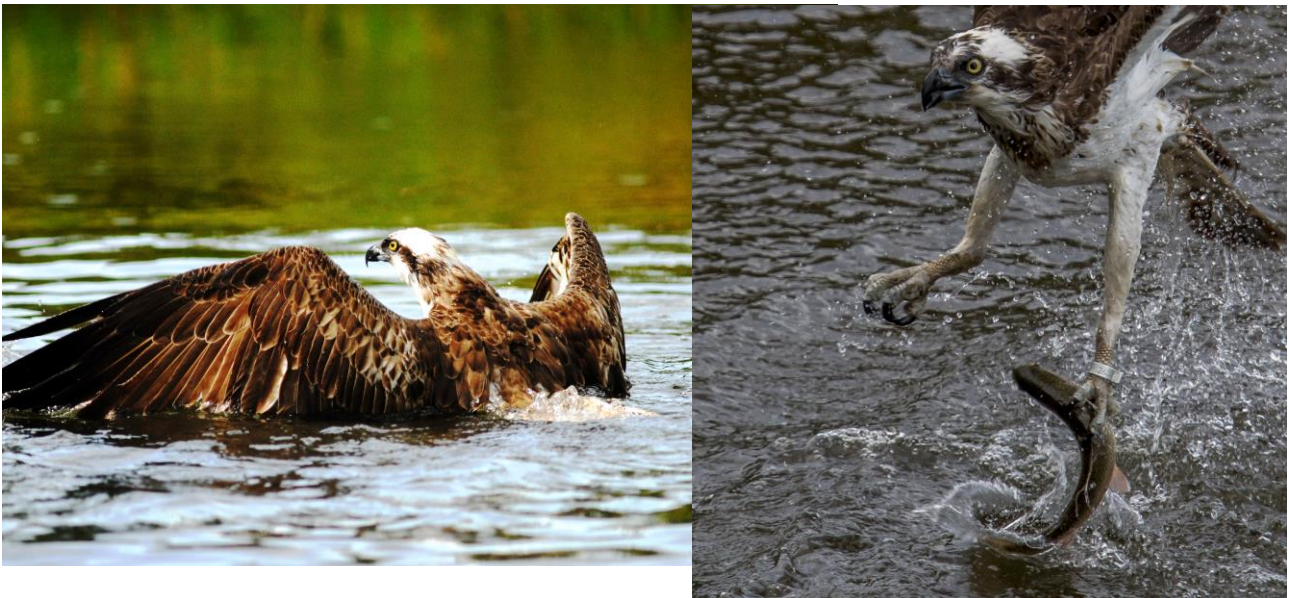
Ensimmäinen pieni sääksisymposio pidettiin DDT:n hälyttämänä vuonna 1965. Kansainvälinen sääksi- ja valkopäämerikotkasymposio järjestettiin vuonna 1981 Montrealissa ja siellä pidettiin esitelmä myös Suomen sääksistä. Hämeessä on tutkittu sääksien populaatioekologiaa yhtäjaksoisesti 1970-luvun alkupuolelta lähtien. Tämä edellyttää poikasten rengastamisen lisäksi aikuisten lintujenkin rengastusta ja kontrollointia. Jotta samoja lintuja ei tarvitse pyydystää uudelleen, on Hämeen tutkimusryhmä merkinnyt täysikasvuiset linnut tavallisten alumiinirenkaiden lisäksi värillisin muovirenkain, joissa tunnisteenä on kahden merkin (kirjain/numero) yhdistelmä, jonka erottaa hyvin kaukoputkella ja kiikareilla sekä kameran kuvasta.

Suojelutyö

Suojelutyö sääksen hyväksi tuotti tulosta: Suomen sääsikannalla meni kokonaisuudessaan kohtuullisen hyvin alueellisista taantumista huolimatta 1980-luvun lopulla. Sääksen suojelutoimista vastanneet arvioivat, että seuraavaksi tarvittiin jatkuvaa, tarkkaa seurantaä sääksen tilanteesta, tietenkin myös parannuksia sääksen elinolosuhteisiin ja valistusta yleisölle. Tavalliset luonnossa liikkujat kun voivat aivan tahtomattaan häiritä aikuistakin sääkseä niin että tämä kuolee tai menettää poikasensa.

Suomalainen tehometsätalous oli vaikein rasti, jota vastaan auttoi tekopesien rakentaminen ympäri Suomea sekä metsäammattilaisille suunnattu neuvontatyö. Suomalaisen sääksiparin minimivaatimus on riittävän vankka ja tasalatvainen puu ja pesimisrauha, mutta sellaiset paikat kävivät tehometsätalouden johdosta vähiin, ja hakkuutahti vain kiihtyi 1970-luvulla. Sääksi tarvitsee pesäpuukseen vähintään sata vuotta vanhan puun - aihkimännyn tai lakkapetäjän – jonka latvassa se saa pesänsä pysymään kunnolla myrskyissä ja tykkylumitalvina. Avohakkuun keskellä töröttävä pesäpuu saattaa kyllä säilyä pystyssä vuosia, mutta pesä on kuitenkin myrskyalttiimpi kuin puuston keskessä sijaitseva ylispuumänty.

Kalanviljelylaitokset vetävät sääksiä puoleensa ja voivat koitua niiden kohtaloksi. Kalanviljelylaitoksilla sai ensin pitkään ampua niillä kalastavia sääksiä. Kun ampuminen kiellettiin, ryhdyttiin laitoksilla käyttämään alaiden päälle viritettyjä lankoja ja vääränlaisia verkkoja, joihin menehtyi monia sääksiä. Sääksensuojelijat näkivät, että vastakkain asetteluun voisi kääntää pääläelle ja tehdä sääksistä kalankasvattamojen mainosvaltteja. Saksalainen professori kävi jo vuonna 1982 hämäläisellä lohenkasvatuslaitoksella kuvaamassa sääksen syöksen tieteellistä analyysia varten.

Valokuvat 10 ja 11. Sääksi kalassa.

Monenlaisia positiivisia ratkaisuja mietittiin suomalaiseen valistustyöhön. Skotlannissa oli paljastettu suojelutyön tuloksena palanneen, ainoan sääksen pesäpaikan sijainti ja siitä sopivan matkan päässä sijaitseva julkinen tarkkailu- ja opastuspiste vuonna 1959. Vuonna 1987 Skotlannin sääksenpesälle asennettiin jo

televisiokamera, josta välitettiin uutiskuvaa pesinnästä. Yhdysvaltojen itärannikolla rakennettiin sääksille pesäalustoja maalaistalojen pihapiireihin jo 1800-luvun lopulla samaan tapaan kuin kattohaikaroille Euroopassa.

Jotain tällaista kai siinsi mielissä, kun Kanta-Hämeen Lintumiehet ry. asetti tavoitteekseen maakuntalinnun, sääksen, suojelurahaston perustamisen vuonna 1986. Perustettavan rahaston alkupääoma saatiin hankituksi julkaisemalla omakustanteena sääkseä esittelevä teos. Pertti Saurola ja Juhani Koivu toteuttivat *Sääksi*-kirjan (1987) talkootyönä ja saivat siitä Tiedonjulkistamisen valtionpalkinnon (1988). Teoksesta saadun tuoton avulla perustettiin ***Sääksisäätiö*** (1990), jonka kotipaikaksi tuli Hämeenlinna. Sääksisäätiön perustamisesta alkoi sääksen suojelussa uusi vaihe entisiä polkuja seuraten. Sääksisäätiön toiminta on aivan oman historiikkinsa arvoinen mm. satelliittitutkimuksineen, kuvauskojuineen ja pesäseurantoineen.

Sääksisäätiöllä on Kangasalan Pohtiolammella ***Sääksikeskus***, jossa on useita piilokojuja sääksen tarkkailuun ja kuvaamiseen. Eräänlaista prototyyppiä sääksen tarkkailuun vesistön äärellä Kanta-Hämeen Lintumiehet ry. kokeili jo varhain, nimittäin ”piilokiveä”, naamioitua, jättiläiskiven kokoista ja muotoista majaa, johon tarkkailija mahtui sisälle. Muitakin erikoispiilokojumalleja oli käytössä alueilla, joissa sääkset liikkuvat. Hämeen tutkimusalueella tehtiin myös kokeilu, jossa sääksille tarjottiin mahdollisuus saalistaa aidatusta matalasta lahdesta sinne kipattua ”roskakalaa”. Tällaistaikin keinoruokintamahdollisuutta haluttiin harjoitella, jotta sääksiä voitaisiin tarvittaessa auttaa todellisessa tilanteessa, kun vaikkapa happosade olisi tappanut sääksen saaliskalat. Hapan sade oli 1970-luvulla todellisuutta ja Etelä-Ruotsissa happamoitumisen todettiin tutkimuksissa aiheuttaneen pesintätuloksen heikkenemistä.

Jälkisanat

Nykyään tästä uljaasta, ikiaikaisesti maassamme pesineestä linnusta suositellaan käytettäväksi *sääksi*-nimitystä. Perustellusti voidaan sanoa, että sääksi oli kuolla meilläkin sukupuuttoon, niin kuin monessa länsimaassa tapahtui. Luonnonvarojen intensiivinen hyödyntäminen metsissä, soilla ja vesistöillä sekä ympäristömyrkkysten levittäminen ajoi sääkset niin ahtaalle, että niiden pesintä useammin epäonnistui kuin onnistui. Sääksi pelastui sukupuutolta valppaiden luonnonharrastajien ja heidän

rakentamiensa tekopesien ansiosta. Sääkselle on rakennettu tekopesiä ja niitä on korjattu jo yli viidenkymmenen vuoden ajan, koska tästä metsien maasta ei vaan löytynyt - eikä löydy vielääkään - kylliksi vanhoja ja vahvoja luonnonpuita riittävän häiriöttömiltä alueilta pesäpuiksi sääkselle. Tällä hetkellä lähes puolet Suomen tunnetuista sääksipareista pesii tekopesässä.

Nykyiseksi sääksikannaksi arvioidaan 1 200 – 1 300 paria, kun lähtökohta 1970-luvun alussa oli tuskin 1 000 paria. Vuonna 2013 rengastajat tarkastivat kaikki Eläinmuseon tietoon tulleet, kaikkiaan 2 192 sääksen pesäpaikkaa joista asutuksi todettiin 1 170. Vuoden 2010 uhanalaisuusarvioinnissa sääksi arvioitiin jo elinvoimaisten lajien joukkoon, perusteluina sääksikannan useampivuotinen vakaana säilyminen – mistä kuuluu kiitos Sääksisäätiön organisoimalle sääksen suojelutyölle. Sääksirengastajat eivät ole turhaan uhranneet aikaansa ja varojaan tekopesäverkoston rakentamiseen ja ylläpitämiseen!

Tekopesien pitäisi kuitenkin olla onnistunut tekohengitys- ja välivaihe sääksen säilymiseksi luonnossamme. Sääksi ansaitsisi tässä ns. sivistysvaltiossamme vanhat metsät pesäpuineen ja ikaikaisten pesäalueensa kelvollisina. Niin kuin me ihmisetkin. Yhä edelleen sääksi voi joutua meillä ammutuksi, kuten tänä syksynä. Muuttomatkalle Kainuusta lähdössä ollut satelliittisääksi, Tuisku, menehtyi Suomessa ammuttuun luotiin.

Tuisku. Nuori sääksikoiras Hyrynsalmelta. Suurella vaivalla ja varovaisuudella saimme varustettua terveen ja hyvävoimaisen sääksenpoikasen lähettimellä elokuun lopulla. Tuisku aloitti vaistojensa varassa syysmuuttonsa syyskuun 5. päivä aamulla. Lintu eteni vähitellen lounaissuuntaan harjoitellen kalastusta reitille osuneilla lammilla ja järvillä. Kaikki näytti sujuvan hyvin, kunnes syyskuun 9. päivä lintu pysähtyi Pielaveden Rajasaaren pohjoiskärkeen, eikä näyttänyt liikkuvan muutamaan päivään. Pahat aavistukset osoittautuivat ikävällä tavalla todeksi, kun lintu löydettiin 13.9.2017 kuolleena ja mitä ilmeisimmin ammuttuna. Vaatii todella kärsivällisyyttä ja voimia aloittaa myönteisesti sujunut tutkimus uudestaan ja uudestaan... Sisällä kulkee nykyisin yhä useammin hämmennys ja myös jonkunlainen myötähäpeä sekä pettymyksen tunne meitä suomalaisia miehiä kohtaan: miksi niin monet käyttäytyvät tunnottomasti, ajattelemattomasti, lapsellisesti ja ylimielisesti? Työ kuitenkin jatkuu kaikesta huolimatta maassa ja latvatasalla... typerykset eivät meitä lannista! (fb 14.9.2017, Sääksisäätiö - Finnish Osprey Foundation)

Piirroksia Riitta Pouttu ja valokuvat Juhani Koivu.

KIRJALLISUUTTA:

Aurinkopeura V, Suomen muinaistaideseuran julkaisuja 2010.

Häkkinen, Kaisa 2011: Linnun nimi. Teos.

Saurola, Pertti ja Koivu, Juhani 1987: Sääksi. Kanta-Hämeen Lintumiehet ry.

Ukkonen, Pirkko ja Mannermaa, Kristiina 2017: Jääkauden jälkeläiset. Museoviraston julkaisuja 8.